

BÄSTA FÖREDATUM

Glesbygd i förvandling

Glesbygdens problem har mer och mer blivit en verklighet under de senaste 50-70 åren. Samhällen och byar har avfolkats och många av dem har i stort sett nästan dött ut. Samtidigt som detta har skett har även deras initiativkraft och framåt-
vilja påtagligt även haft sitt bästa föredatum.

Sakta men säkert har timglasets sand runnit ner till botten och ingen tycks på allvar ha kunnat vända på det. Detta fenomen tycks vara gällande för de flesta glesbygderna i vårt land.

Det har nu gått några år sedan jag satt på min barndoms öde och förfallna farstubro efter ett mindre angenämt återbesök i hembygden.

Jag satt i min ensamhet på brosteget mellan rallarrosor och brännässlor som vuxit upp mellan de ruttna brädorna i bron och drömde mig tillbaka i tiden. Jag hade tagit god tid på mig den dagen för att i lugn och ro söka upp några av platserna i mitt barfotalands tassemarker. Många minnen från en svunnen tid rullade under dagen fram på min näthinna, och då jag nu satt och gjorde jämförelser med nuet, ville jag helst dra ner en rullgardin över alltihop.

Jag lyfte blicken och tittade bort efter den gamla byvägen, min väg, vår väg, som sedan 1700- talet gått som pilgrimsväg förbi vår gårdsplan. Plötsligt får jag syn på en mans-
figur som kommer klivande i riset på den nästan helt igenvuxna vägen. Då han kommer

närmare känner jag igen honom och ser att det är min gamle barndomsvän Amos på Bleka döden.

- Men vad in i bleka döden skådar mitt norra öga, ropar han? Är det verkligen du som kommit tillbaka till dina gamla hemtrakter igen?

- Joo då, Amos, det är jag, och du ser inte i syne.

- Men kan du kort förklara varför du är här just nu utan att ha gett dej tillkänna i förväg?

- Joo Amos, svaret är enkelt. Jag ville komma hit inkognito, som det så vackert heter på latin, för att se hur trakten har förändrats på de senaste 70 åren. Jag måste genast få säga dej att jag är djupt beklämd över det jag har fått se idag.

- Jasså, säger du det, säger du det, svarar Amos, och ändrar läget på mössan och snusbussen.

- Vad är det som gjort dej så in i bleka döden beklämd?

- Jo, jag kan inte annat än bli det när jag idag fått se hur byns folk har förslösat och fördärvat det gamla kulturarv som fäderna lämnat efter sej.

Men säj själv Amos, hur det kommer sej att du kliver fram hit i gräs och sly just idag? Nån väg är det ju inte fråga om längre, eller hur?

- Jag blev helt enkelt nyfiken, svarade Amos, då jag såg att någon nyss trampat och gjort spår i gräset, men inte kunde jag tro att det var du som hade gjort dem!

- Jaa du Amos, jag har hela dagen försökt ta mej fram genom snårskogen till barnårens tassemarker, och det känns som om flera hundra år här gått mellan förr och nu.

Idag har jag tagit god tid på mig och minnen på både gott och ont har överfallit mej. Inte minst minnena från ån där vi barn ofta hade så roligt. Du minns väl själv, Amos, hur det under bron över ån flöt timmerstockar i tusental på den tiden, och hur flottarna på bommarna vid brofästet tävlade och skröt över sina många bedrifter för oss småpojkar?

Du kommer väl också ihåg, Amos, att strax nedanför bron hade byn sitt gemensamma tvättställe. Vilket slit för de arma kvinnorna att stå där i ur och skur och byka lortkläder och skölja i ån. Men det hårda slitet begrep ju inte vi ungar på den tiden.

Men det var andra saker vi begrep desto bättre. Du kommer väl ihåg, Amos, att det brukade hänga stoppdukar på klädstrecken intill tvättstället nästan jämt och ständigt, såna som kvinnorna själva stickat eller virkat. Men så hände det ju av och till, som du vet, att det saknades stoppdukar på strecket från

någon gård, och då tisslades och tasslades det med handen för munnen och blinkande ögonlock, att den eller den efter en tid skulle fara till Tyskland! Jo, man sa ju så, som du minns, om barn med lyssnande öron var närvarande, och ändå visste varenda unge att Tyskland låg i kyrkbyn där barnmorskan bodde. Nu finns inte ett spår kvar av det gamla tvättstället och frid över dess minne.

Jag har också gjort en liten sväng nere vid resterna av det som en gång var dammen över ån, men det var hart när omöjligt att ta sej dit genom alsnåren längs ån. Dammen byggdes en gång av byborna när seklet var ungt, som du vet. Dom behövde vatten till driften av bysågen och den lilla kraftstationen som de senare byggde där. Dessutom

Amos, du vet säkert lika bra som jag att det innan du och jag föddes fanns en liten snickerifabrik alldeles intill där kraftstationen legat. Ryktet sa att de satte eld på den när den inte gav nog lönsamhet. Då fick de pengar från brandförsäkringen och kunde lugnt dra sej tillbaka. Det är ju ett rykte, som du vet, men ingen rök utan eld!

Samma onda ryckte drabbade ju också spinnerifabriken längre upp efter ån när den brann ner.

En trådrullsfabrik som också låg efter ån och drevs en tid försvann även den. Nog är det väl lite märkligt, Amos, att alla försök till verksamhet i våra bygder, som inte haft med bondelivet att göra, alltid har misslyckats. Vid varje motstånd har allmogen följt minsta motståndets lagar och tappat sugen. Är det då så konstigt om en liten mordbrand här och där har fått lite näring?

Nu är dammen i alla fall helt raserad, liksom både sågen och kraftstationen. Det var kanske inte så underligt att dammen i längden inte orkade stå emot vinterisarnas hårda påfrestningar, för den var ju, som du vet, inget bevis på större ingenjörskonst då den byggdes.

För min del minns jag att dom stora hålen och sprickorna i dammen tätades med böndernas avlagda vadmalsbyxor och storvästar. Då blottades bevisen på att man använt mycket mager cement och procentade med stora runda stenar när dammen en gång byggdes.

Nu kände Amos behov av att lägga in en ny snusbuss, för nu hade jag väckt minnen hos honom som han sällan tänkt på, men som han kände väl igen.

- Hur in i bleka döden kan du komma ihåg alla dom där sakerna, frågar han, jag har ju glömt bort det mesta för länge sen?

- Jo, det måste bero på, svarar jag, att du har bott mitt uppe i de här förändringarna hela ditt liv och blivit hemmablind. Jag har ju allt på avstånd. Då måste jag också få påminna dej om hedersmannen Anton. Du borde ju förstås komma ihåg honom mycket bättre än jag, det var ju han som skötte om kraftstationen medan den fungerade.

Jag traskade i barnåren flera gånger med honom till kraftstationen då han skulle rensa turbinen och gallret framför dammluckan från kvistar och barkbitar och annan bråte som hade följt med vattnet under flottningen.

Om du bara visste, Amos, så rädd jag var att det skulle hända Anton något illa vid de tillfällena.

När Anton hade stängt dammluckan och rensat bort all bråte där, gick vi stigen längs den långa vattentuben ner till kraftstationen. Utanför väggen, där tuben gick in för att ansluta sej till turbinen, fanns en som jag tyckte, mycket liten och trång manlucka. Anton kröp ner i hålet för att rensa bort skräpet där nere, och jag kommer ihåg hur rädd jag var att han inte skulle komma upp ur hålet igen. Tänk om någon öppnade dammluckan medan han var kvar nere i hålet, var min barnsliga tanke. Men han kom ju alltid upp igen och jag kunde släppa lite på spänningen.

Konstigt om du Amos ha glömt såna små händelser, du som själv var med ibland. Nu är ju också den lilla kraftstationen borta. Huset har rasat ihop, och en del av maskinerna såg jag ligga rostiga under bråten. Inte ens det lilla besväret att ta vara på och forsla bort resterna har någon tagit ansvar för.

Av vattentuben finns ingenting kvar annat än järnringarna som höll samman bräderna i den. Den ligger nu i alsnåren som ett långt skelett av en jätteorm som dött för länge sedan, och jag undrar varför den lilla kraftstationen inte kunde underhållas och få vara kvar och moderniseras?

Dammen har ju kunnat byggas om och vattentuben ersättas med cementrör. Cement och armeringsjärn var det ingen brist på under trettioalet och framåt. Men initiativkraft och värdefull småskalighet har tydligen också haft sitt bästa föredatum i byn. Samma oblida öde såg jag att den gamla bysågen också hade drabbats av. Även den har skattat åt förgängelsen.

Men på samma sätt som med resterna av kraftstationen mitt emot, så ligger även kring sågbackens björksly en hel del rostiga remskivor och andra maskindelar i bråten.

- Vad har hänt med byns befolkning, sa jag utan att förvänta mig något svar, som låtit ett kulturarv få en så påver gravplats. De gamla som skapat det är sedan länge borta, men de senare generationerna, vad har de tänkt på? Har den sociala välfärden gjort dem helt avtrubbade?

Men du Amos, vare sig du eller jag tycks kunna göra ett enda dugg till att återställa tingens ordning.

Men visst minns väl också du så roligt vi hade ibland när vi, fast det var förbjudet, lekte i och kring sågen?

- Jo visst, svarar Amos, visst minns jag det när du nu påminner mig. Jag kommer alldeles särskilt bra ihåg hur roligt det var när vi plockade iglar i vattenrännan till sågen och sen jagade och skrämde flickorna med dem.

- Men jag, du Amos, jag upplevde också annat vid sågen, som kanske var mindre roligt för en tolvåring än att plocka blodiglar och skrämja flickorna med, sa jag. Du kommer väl ihåg, Amos, det stora vattenhjulet på såghusets gavel? Det hade ju

som enda uppgift att dra spånhyveln när byborna skulle hyvla takspån.

Under en hel dag, från tidiga morgonen till sena kvällen, fick jag kröka rygg under spånhyveln. Jag blev för en dag anlitad av Esbjörn för att hjälpa honom att hyvla takspån. Jag fick dela på hans matsäck den dagen, och den var minsann inte tilltagen för två.

Några dagar senare fick jag också under två dagar hjälpa honom med att lägga de nya takspånen på ladan nedom Inlännings-Kalles torpställe.

- Å du fick väl bra betalt kan jag tro, sa Amos och flinade med hela ansiktet?

- Joo då, det var precis som vanligt i den gården, jag fick ju mat de dagarna men inte ett öre kontant. Det ansåg Esbjörn och hans mor som då regerade på gården skulle räcka som ersättning för en ständigt hungrig tolvårings fritidssyssla under sommarlovet.

Det är säkert ingen överraskning för dej, Amos, för jag vet att du själv var där någon dag ibland och fick njuta av deras sparsamma kosthåll.

- Jaa du ha tänkt på mycke du, sa Amos, men inte vet jag vad vi skulle ha gjort för att bromsa. Men jag måste nog ge dej rätt i det mesta. Men det är inte bara vi i byn som har haft ett bästa föredatum, som du kallar det. Hela stationssamhället här intill oss har ju mött samma öde. Allt som blommade upp så fint och bra så fort järnvägen drogs förbi här, har nu vissnat ner. Inte ett enda tåg stannar där nu längre.

När Amos nu tog den vändningen i sina tankar, kunde jag övertydligt förstå att han ville släta över och ursäkta byns felsteg lite med den jämförelsen. Han vände ett extra varv på snusbussen och sa:

- Jag tror inte mina fingrar räcker för att räkna upp allt som fanns på stationssamhället ända

fram till 1960-talet och som du säkert själv har gott minne av.

Vi hade där tillgång till tingshus, postkontor, läkare och apotek, veterinär, slakteri och bageri, stenhuggeri, plåtslageri och sadelmakeri och mer därtill. Det fanns två mataffärer en järnhandel och minst två kaféer och ett fungerande föreningshus med bio. Av allt detta finns ingenting kvar. Vad gjorde dom mer än vi här i byn för att bromsa?

Nu måste vi åka en hel mil och mer för att få tag i en liten korvbit.

- Ja där ser du Amos, utveckling blev istället en avveckling och glesbygden blev glesare för varje år. Initiativlöshet och håglöshet har kommit i stället både hit och till många andra glesbygder. Det är säkert många som haft ett bästa föredatum.

Men du, Amos, om du och alla andra glesbygdare vill få ett bättre högkostnads-skydd för glesbygdens framtid så måste ni sluta att vänta på att någon annan ska komma och göra jobbet. Sätt igång själva! Själva är bästa dräng, säger ordspråket.

© Göte Ingelman 2011

Bildmakare: Bo Hansson